

УДК 159.923

Я 14

Тетяна ЯБЛОНСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙ ПІДЛІТКІВ І ЮНАКІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІДЕНТИЧНОСТІ ДИТИНИ

У статті розглядаються особливості сімей підлітків та юнаків у контексті їх впливу на розвиток ідентичності дитини. Виявлено, що сім'ї різних груп дітей значуще відрізняються за параметрами сімейної згуртованості та адаптації, виховної практики батьків.

Ключові слова: сімейна система, згуртованість, адаптація, позитивний інтерес, директивність, ворожість, автономність, непослідовність.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження сім'ї як чинника розвитку особистості дитини значна, оскільки в умовах сучасних суспільних трансформацій змінюються самі основи сімейного функціонування. Це зумовлює необхідність вивчення особливостей сім'ї і тих психологічних умов, які створюються у ній для розвитку особистості дитини, зокрема розвитку її ідентичності. Особливої наукової цінності, на наш погляд, ці питання набувають у зв'язку з аналізом системи сімейного виховання підлітків і юнаків. Те, наскільки сім'я забезпечує розвиток особистісної ідентичності дитини на етапі дорослішання, в період глибоких змін у її системах самоставлення та взаємин з іншими, визначає оцінку продуктивності, конструктивності сімейної взаємодії.

Методологічний і прикладний аспекти зазначеної проблеми мають вирішальний вплив на розвиток теоретичних основ психології

сімейного виховання та розробку системи психологічного супроводу розвитку підлітків і юнаків, а також психологічної просвіти їхніх батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження батьківсько-дитячих (зокрема, батьків і підлітків/юнаків) взаємин має давню історію. Основні підходи до їх вивчення у пов'язують з урахуванням перехідності, суперечливості особистісного становлення дитини в період дорослішання (Н. Белорукова [1], Л. Вассерман, І. Горькова, О. Роміцина [3] та ін.), коли усталені способи і прийоми впливу батьків не завжди досягають успіху, а отже, повинні відповідати зміненним умовам сімейного виховання.

В останні роки у зв'язку з активізацією досліджень сім'ї та розвитком сімейної психотерапії (А. Варга, Т. Драбкіна [2], Е. Ейдемільер, В. Юстицькіс [8], А. Черніков [7] та ін.) поглибилося розуміння ролі сім'ї у становленні особистості дитини. Однак системні дослідження, пов'язані з розкриттям впливу сім'ї на розвиток ідентичності дитини, особливо у підлітковому і юнацькому віці, практично відсутні. Наукові публікації в основному спрямовані на виявлення різних аспектів дитячо-батьківських взаємин, батьківського впливу (І. Дубровіна [4], О. Птічкіна [5]) або механізмів формування системи сімейних взаємин [3]. У зв'язку з цим спрямовуємо свій науковий пошук на висвітлення психологічних особливостей взаємин у сім'ях підлітків і юнаків різних категорій – як “благополучних”, так і “проблемних” – у контексті їх впливу на розвиток ідентичності дитини, що і стало *метою* цієї публікації.

Підлітковий вік справедливо вважається одним із найбільш складних періодів онтогенезу (М. Боришевський, Л. Виготський, Д. Ельконін, Е. Еріксон [9] та ін.). Водночас дослідники розглядають стадію підлітковості як дуже складний етап функціонування й розвитку сім'ї (А. Варга [2], О. Черніков [7], Е. Ейдемільер, В. Юстицькіс [8] та ін.).

На цьому етапі труднощі сім'ї вельми різноманітні, часто спостерігається феномен накладання криз: 1) індивідуальний рівень кризи (криза середнього віку батьків або одного з них і кризи підлітковості у дитини); 2) криза у подружніх стосунках; 3) криза у розвитку сім'ї [1; 2]. Труднощі для сім'ї характерні й на інших рівнях:

вимоги до неї підвищуються з боку і суспільства, і з розширеної сім'ї. Складний перебіг цього етапу відображається як на системних характеристиках сім'ї [5; 7], так і на сфері дитячо-батьківських взаємин, яка зазнає суттєвих змін (А. Варга [2], І. Фурманов [6], Е. Ейдемільлер [8] та ін.).

Відповідно до окреслених особливостей нами було проведено емпіричне дослідження психологічних умов розвитку ідентичності дитини в період підліткового та раннього юнацького віку, які складаються у сім'ях різних груп дітей.

Досліджувані сім'ї були розподілені нами на три групи:

1) підлітки та юнаки, які навчаються у загальноосвітній школі й при цьому не мають особистісних та поведінкових проблем; вони склали контрольну групу (62 дитини, з них 31 дівчина, 31 хлопець);

2) діти, які навчаються у спеціалізованій школі художньо-мистецького спрямування (44 опитаних, з яких 30 дівчат, 14 хлопців);

3) діти з проблемами поведінки, що перебували на обліку служби у справах дітей через скоєні правопорушення (37 осіб, хлопці).

Обґрунтуємо такий вибір досліджуваних сімей. Вибір для обстеження дітей з поведінковими девіаціями був зумовлений тим, що в системній концепції, яка виступила методологічною основою дослідження, будь-які психологічні симптоми, поведінкові відхилення у дитини розглядаються як ознака порушеної сімейної взаємодії (А. Варга [2], О. Черніков [7] та ін.). Отже, ці сім'ї відрізняються неоптимальною або порушеною взаємодією, сімейними дисфункціями. З іншого боку, поведінка, що відхиляється, безпосередньо пов'язана з процесом розвитку ідентичності особистості, оскільки є проявом несформованості ідентичності або її деформації, зокрема у формі негативної ідентичності.

Протилежний полюс ідентичності представлений зрілою, досягнутою ідентичністю, ядро якої складають усвідомлене, позитивне "Я", сформовані на основі індивідуального досвіду цінності особистості. Сім'ї, які формують таке уявлення про себе, досвід і цінності в дитини, є серед різних груп. Але все ж ми припустили, що найбільше

їх виявиться серед сімей обдарованих дітей, які всіляко підтримують розвиток здібностей дитини.

Особливості сімейних взаємин вивчалися у двох площинах: загальносімейній й на рівні дитячо-батьківської підсистеми. Дослідження системних характеристик сімей підлітків і юнаків проводилося з допомогою методики “Шкала сімейної адаптації та згуртованості” (FACES-3) [10]; особливості дитячо-батьківських взаємин вивчалися за допомогою методики “Підлітки про батьків” (опитувальник Shafer, адаптований Л. Вассерманом, І. Горьковою, О. Роміциною [3]).

Основними показниками оптимального функціонування або дисфункції сімей у нашому дослідженні розглядалися системні характеристики сім’ї за моделлю Д. Олсона – параметри сімейної згуртованості й адаптації. Перша характеристика відображає емоційний аспект стосунків, міру емоційної близькості, яка може варіювати від екстремально низької (роз’єднаність) до екстремально високої (заплутаність). Інший параметр характеризує здатність сім’ї змінювати свої правила, норми, свою структуру відповідно до актуальних проблем її життєдіяльності й розвитку. За параметром адаптації сім’ї можуть розташовуватися на континуумі від ригідності до хаотичності.

Які ж психологічні умови складаються в сім’ях підлітків та юнаків різних експериментальних груп?

Кількість підлітків і юнаків, які проживають у сім’ях різних типів відповідно до моделі Д. Олсона, представлена в таблиці 1.

Як видно з таблиці 1, сім’ї художньо обдарованих дітей переважно збалансовані й середньозбалансовані, тобто відзначаються оптимальним рівнем згуртованості, мають досить гнучкі й прозорі правила функціонування, достатню міру адаптивності до стресових ситуацій. Сім’ї цієї групи опитаних виглядають більш благополучними, ніж сім’ї опитаних із контрольної групи, а порівняно з другою експериментальною групою відмінності значущі на високому рівні ($p \leq 0,05$ за ϕ^* -критерієм Фішера). У групі підлітків-правопорушників зовсім відсутні збалансовані сім’ї, а більше половини сімей є незбалансованими, що свідчить про серйозні порушення, які стосуються різних сторін сімейного функціонування. Фактично це

означає, що значна частина досліджуваних підлітків і юнаків проживають у сім'ях, які не здатні виконувати свої функції, насамперед стосовно виховання дітей, забезпечення їх підтримкою й необхідними зразками поведінки, що важливо для розвитку їх ідентичності.

Таблиця 1

Кількість опитаних різних груп, які проживають у збалансованих, середньозбалансованих і незбалансованих сім'ях (n=143, %)

Типи сімей	Експериментальні групи			Контрольна група	
	хлопці, що пере- бувають на обліку, n=37	художньо обдаровані діти		дівчата, n=31	хлопці, n=31
		дівчата, n=30	хлопці, n=14		
збалансовані	-	40,0	16,7	21,3	16,4
Середньо- збалансовані	48,7	43,3	58,3	53,7	56,2
незбалансовані	51,3	16,7	25,0	25,0	27,4

Які саме системні ознаки найбільшою мірою характеризують сім'ї дітей різних груп, представлено у таблиці 2.

Як видно з таблиці 2, сім'ї дітей з контрольної групи характеризуються хаотичним і, меншою мірою, гнучким типами адаптації та згуртованістю, яка тяжіє до полюса роз'єднаності. Це означає, що ці сім'ї мають чіткі внутрішні межі, оптимальну або віддалену емоційну дистанцію між членами сім'ї. При цьому сімейні правила є гнучкими, щоправда, у багатьох сім'ях ця гнучкість надмірна й виявляється у розмитості структури, ієрархії, ролей, значній непослідовності, що створює вже хаотичний полюс адаптації.

У сім'ях хлопців-правопорушників негативні тенденції, що притаманні сім'ям опитаних із контрольної групи, ще виразніші. Так, у цій групі більшою мірою представлені полюси параметру сімейної адаптації – ригідний і особливо хаотичний типи. Це означає, що сім'ї цих дітей найчастіше хаотично реагують на життєві труднощі, мають

проблеми з ієрархією, зрозумілістю ролей і чіткістю правил, хоча деякі з них, навпаки, відзначаються надміру жорсткою структурою. У цих сім'ях значно виражений дефіцит емоційної близькості: кількість роз'єднаних сімей значуще відрізняється від кількості таких сімей у контрольній групі ($p \leq 0,05$), а помірні типи згуртованості кількісно менше представлені.

Таблиця 2

Вираженість системних характеристик сімей (n=143, %)

Типи сімей	Експериментальні групи			Контрольна група	
	хлопці, що пере- бувають на обліку, n=37	художньо обдаровані діти		дівчата, n=31	хлопці, n=31
		дівчата, n=30	хлопці, n=14		
<i>Рівень адаптації</i>					
ригідний	10,8	3,3	-	3,8	4,1
структурований	8,1	13,3	14,3	12,5	2,7
гнучкий	10,8	43,4	21,4	28,7	28,8
хаотичний	70,3	40,0	64,3	55,0	64,4
<i>Рівень згуртованості</i>					
роз'єднаний	54,1	30,0	28,6	43,7	42,5
розділений	37,8	46,7	64,3	42,5	38,4
зв'язаний	8,1	20,0	7,1	13,8	19,1
зчеплений	-	3,3	-	-	-

Сім'ї художньо обдарованих дітей загалом більш збалансовані порівняно з іншими групами дітей: у них не так виражений хаотичний тип адаптації, характерний для сімей опитаних інших груп, та й параметр згуртованості переважно належить до середніх типів – розділеного й зв'язаного. У сім'ях дівчат цієї групи яскравіше виражені емоційні зв'язки, ніж у сім'ях хлопців, стосунки в яких більш дистанційовані.

Оцінка підлітками і юнаками своїх батьків представлена у таблиці 3.

Таблиця 3

Результати опитування досліджуваних різних груп за методикою “Підлітки про батьків” (n=143, “сірі” бали/стени)

Характеристики виховання	Експериментальні групи						Контрольна група			
	хлопці, що перебувають на обліку, n=37		художньо обдаровані діти				дівчата, n=31		хлопці, n=31	
			дівчата, n=30		хлопці, n=14					
	батько	мати	батько	мати	батько	мати	батько	мати	батько	мати
позитивний інтерес	9,8 2	13,5 2	13,3 3	16,9 3	13,6 3	14,9 3	11,9 3	13,4 2	10,8 2	13,1 2
директивність	13,6 4	13,9 4	9,5 3	10,5 3	10,5 3	10,2 3	9,0 3	10,1 3	9,6 3	11,0 3
ворожість	7,2 4	6,8 4	5,2 3	5,0 3	5,4 3	5,9 3	6,2 4	6,0 3	6,7 4	6,5 4
автономність	11,8 3	11,1 3	11,4 3	10,8 3	11,4 3	11,7 3	9,9 3	10,0 3	10,6 3	10,1 3
непоследовність	7,8 3	9,8 4	7,9 3	7,8 3	8,4 3	8,4 3	8,1 3	8,9 3	8,3 3	8,7 3

Як видно з таблиці 3, основними показниками батьківського ставлення у сім'ях підлітків і юнаків контрольної групи є знижений позитивний інтерес до дітей, за винятком ставлення батьків до дочок, а також підвищений рівень ворожості батьків і матерів, за винятком ставлення матерів до дочок. Директивність, автономність і послідовність батьків у вихованні опитані оцінили на середньому рівні.

Опитані підлітки-правопорушники оцінюють своїх батьків і матерів як таких, що виявляють недостатній позитивний інтерес до них, високу директивність і ворожість, середню міру автономності. Більш послідовними у вихованні ці підлітки та юнаки вважають батьків (у кого вони є), тоді як матері, на їхню думку, відрізняються

досить високою непослідовністю. Водночас батьки цих хлопців менше цікавляться своїми дітьми, налаштовані щодо них більш ворожо; матері ж виявляють амбівалентні почуття (позитивний інтерес і високий рівень ворожості), що призводить до непослідовності у вихованні, основою якого вони бачать “тверду руку” (високу директивність).

У групі художньо обдарованих дітей обоє батьків мають вищі абсолютні значення показників позитивного інтересу до дитини, директивності щодо дівчат, значно нижчий рівень ворожості й дещо нижчий – непослідовності. За шкалою автономності батьки й матері цих дітей характеризуються вищими рівнями, що свідчить про сприйняття їх дітьми як досить поблажливих, невимогливих або навіть невключених.

Отже, сім’ї обдарованих дітей відзначаються позитивним інтересом обох батьків до своїх дітей, помірною директивністю. Водночас нижча ворожість, яку виявляють батьки щодо дитини, свідчить про більшу міру її прийняття, підтримку батьками. Ці батьки менше стурбовані проблемами виховання, що сприймається більшістю дітей позитивно – як автономність, необхідна для розвитку творчої особистості; крім того, вони демонструють більшу послідовність у вихованні.

Такі відмінності між групами досліджуваних дають підставу стверджувати, що в сім’ях художньо обдарованих дітей створюються більш сприятливі умови для розвитку дитини, зокрема розвитку її ідентичності як особистісного ядра. Серед загальносімейних системних факторів це – більш оптимальні параметри функціонування сім’ї, насамперед помірні рівні емоційної згуртованості й адаптації. На рівні дитячо-батьківської підсистеми – певні особливості батьківського ставлення, стилі виховання, що виявляються у високому позитивному інтересі до дітей, помірних директивності, автономності, невисокому рівні ворожості, значній послідовності батьків у вихованні.

Виховні практики батьків і матерів досліджуваних різних груп представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Характеристики виховної практики батьків і матерів (n=143,%)

Характеристики виховання	Експериментальні групи				Контрольна група, n=62	
	хлопці, що перебувають на обліку, n=37		художньо обдаровані діти, n=44			
	батьки	матері	батьки	матері	батьки	матері
<i>Позитивний інтерес</i>						
низький	64,9	59,5	21,9	26,2	49,4	55,0
середній	29,7	32,4	37,5	38,1	35,1	34,1
високий	5,4	8,1	40,6	35,7	15,5	10,9
<i>Директивність</i>						
низький	–	–	28,1	31,0	33,0	40,6
середній	45,9	37,8	50,0	35,7	32,3	31,2
високий	54,1	62,2	21,9	33,3	34,7	28,2
<i>Ворожість</i>						
низький	2,7	16,2	31,3	23,8	11,1	22,0
середній	37,8	32,4	28,1	45,2	30,4	40,0
високий	59,5	51,4	40,6	31,0	58,5	38,0
<i>Автономність</i>						
низький	2,7	10,8	15,6	19,0	19,5	27,6
середній	32,4	38,0	40,6	28,6	45,5	44,8
високий	64,8	51,2	43,8	52,4	35,0	27,6
<i>Непоследовність</i>						
низький	8,1	10,8	9,4	11,9	6,2	12,4
середній	37,8	41,5	46,2	54,8	56,5	56,2
високий	54,1	47,7	43,8	33,3	37,3	31,4

Як видно з таблиці 4, виховні підходи батьків і матерів досить суттєво відрізняються у сім'ях різних груп досліджуваних. Так, у групі хлопців-правопорушників характерною ознакою виховних стилів батьків є вельми низький позитивний інтерес до дітей як з боку батьків, так і з боку матерів, показники якого значно відрізняються від показників контрольної групи ($p \leq 0,001$). Вираженою відмінністю батьківського виховання обдарованих дітей є, навпаки, значний рівень позитивного інтересу до дитини ($p \leq 0,001$).

Директивність, особливо з боку матерів, найбільшою мірою виражена в сім'ях "проблемних" дітей ($p \leq 0,001$). У сім'ях художньо

обдарованих підлітків та юнаків батьки й матері налаштовані в основному на демократичний стиль спілкування порівняно з сім'ями інших груп опитаних. Ці батьки меншою мірою виявляють щодо дітей ворожість, показники якої значно вищі в контрольній групі й особливо в групі хлопців, які перебувають на обліку служби у справах дітей ($p \leq 0,05$). У всіх групах дітей батьки налаштовані щодо дітей більше ворожо, ніж матері.

Показники автономності, яку підлітки часто сприймають як дистанційованість батьків, їх невключеність у стосунки, високі в групі хлопців-правопорушників, а також досить високі (порівняно з контрольною групою) в сім'ях художньо обдарованих дітей. Але, очевидно, є сенс розцінювати вплив цього параметру на розвиток дитини дещо по-різному: так, якщо значна невключеність батьків і матерів у стосунки з дитиною, яка характеризується проблемною поведінкою, є невиправданою й негативно впливає на її розвиток, то для художньо обдарованих дітей певна дистанція батьків – необхідна умова розвитку творчо обдарованої особистості.

Непоследовність у вихованні більше характерна для батьків і матерів хлопців-правопорушників ($p \leq 0,05$); у групах художньо обдарованих дітей і контрольній групі цей параметр відрізняється несуттєво. При цьому опитані всіх груп оцінюють матерів як більш послідовних у вихованні, ніж батьків.

Висновки. Найбільш сприятливі умови розвитку особистості дитини в сім'ї визначаються помірними рівнями сімейної згуртованості й адаптації, такими характеристиками виховання, як позитивний інтерес, демократичний стиль, прийняття дитини, помірна автономність, висока міра послідовності батьків у вихованні. Окреслені особливості найбільш характерні для сімей художньо обдарованих підлітків і юнаків, а також деякою мірою для представників контрольної групи. У сім'ях “проблемних” дітей частіше складаються несприятливі умови для їх особистісного розвитку, які виявляються в екстремально низьких або високих рівнях згуртованості й адаптації – значній емоційній дистанційованості, хаотичній або ригідній структурі. Дитячо-батьківські стосунки у цих сім'ях відзначаються низьким рівнем

позитивного інтересу до дітей і послідовності у вихованні, значною директивністю матерів і ворожістю батьків.

Виявлення цих залежностей дає можливість визначити сприятливі психологічні умови розвитку ідентичності дитини в системі сімейних взаємин і створити на цій основі психокорекційні програми, спрямовані на допомогу підліткам та юнакам у розвитку їх позитивної ідентичності, а також на допомогу батькам у спілкуванні з дітьми у цей складний і вирішальний для становлення особистості період.

Подальші наукові розвідки, на наш погляд, важливо проводити в царині дослідження впливу різних сімейних ідеологій на розвиток ідентичності дитини.

Література

1. Белорукова Н.О. Семейные трудности и совладающее поведение на разных этапах жизненного цикла семьи : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Н.О. Белорукова. – Кострома, 2005. – 240 с.
2. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс / А.Я. Варга, Т.С. Драбкина. – СПб. : Речь, 2001. – 144 с.
3. Вассерман Л.И. Родители глазами подростка: психологическая диагностика в медико-педагогической практике : [учеб. пособие] / Л.И. Вассерман, И.А. Горьковая, Е.Е. Ромицына. – СПб. : “Речь”, 2004. – 256 с.
4. Дубровина И.В. Семья и социализация ребёнка / И.В. Дубровина // Мир психологии. – 1998. – № 1. – С. 54 – 59.
5. Птичкина Е.Л. Семья и подросток: внутрисемейные детерминанты девиантного поведения старших подростков : [учеб. пособие] / Е.Л. Птичкина – Петропавловск-Камчатский : Изд-во Камчатского ун-та, 2006. – 106 с.
6. Фурманов И.А. Психология детей с нарушениями поведения : пособие для психологов и педагогов / И.А. Фурманов. – М. : ВЛАДОС, 2010. – 351 с.
7. Черников А.В. Системная семейная терапия : Интегративная модель диагностики / А.В. Черников. – изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Независимая фирма “Класс”, 2005. – 208 с.
8. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – 2-е изд., расшир. и доп. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с.
9. Эриксон Э. Идентичность. Юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
10. Olson D.H. Circumplex Model of Marital and Family Systems / D.H. Olson & D.M. Gorall / In F. Walsh (Ed.), Normal family processes (^{3rd}ed.). – New York : The Guilford Press, 2003. – P. 514 – 548.

References

1. Belorukova N.O. Semejnye trudnosti i sovladajushhee povedenie na raznyh jetapah zhiznennogo cikla sem'i : diss. ... kand. psihol. nauk : 19.00.05 / N.O. Belorukova. – Kostroma, 2005. – 240 s.
2. Varga A.Ja. Sistemnaja semejnaja psihoterapija. Kratkij lekcionnyj kurs / A.Ja. Varga, T.S. Drabkina. – SPb. : Rech', 2001. – 144 s.
3. Vasserman L.I. Roditeli glazami podrostka: psihologicheskaja diagnostika v mediko-pedagogicheskoj praktike : [ucheb. posobie] / L.I. Vasserman, I.A. Gor'kovaja, E.E. Romicina. – SPb. : “Rech'”, 2004. – 256 s.
4. Dubrovina I.V. Sem'ja i socializacija rebjonka / I.V. Dubrovina // Mir psihologii. – 1998. – № 1. – S. 54 – 59.
5. Ptichkina E.L. Sem'ja i podrostok: vnutrisemejnye determinanty deviantnogo povedenija starshih podrostkov : [ucheb. posobie] / E.L. Ptichkina – Petropavlovsk-Kamchatskij : Izd-vo Kamchatskogo un-ta, 2006. – 106 s.
6. Furmanov I.A. Psihologija detej s narushenijami povedenija : posobie dlja psihologov i pedagogov / I.A. Furmanov. – M. : VLADOS, 2010. – 351 s.
7. Chernikov A.V. Sistemnaja semejnaja terapija : Integrativnaja model' diagnostiki / A.V. Chernishov. – izd. 3-e, ispr. i dop. – M. : Nezavisimaja firma “Klass”, 2005. – 208 s.
8. Jejdemiller Je.G. Psihologija i psihoterapija sem'i / Je.G. Jejdemiller, V.V. Justickis. – 2-e izd., rasshir. i dop. – SPb. : Piter, 2000. – 656 s.
9. Jerikson Je. Identichnost'. Junost' i krizis / Je. Jerikson. – M. : Progress, 1996. – 344 s.
10. Olson D.H. Circumplex Model of Marital and Family Systems / D.H. Olson & D.M. Gorall / In F. Walsh (Ed.), Normal family processes (^{3rd}ed.). – New York : The Guilford Press, 2003. – P. 514 – 548.

Яблонская Татьяна. Особенности семей подростков и юношей в контексте развития идентичности ребенка. В статье рассматриваются особенности семей подростков и юношей в контексте их влияния на развитие идентичности ребенка. Выявлено, что семьи разных групп детей значительно отличаются по параметрам семейной сплоченности и адаптации, воспитательной практики родителей.

Ключевые слова: семейная система, сплоченность, адаптация, позитивный интерес, директивность, враждебность, автономность, непоследовательность.

Yablonska Tetyana. Peculiarities of teenagers and youth's families of in context of development of child's identity. In this article the author examines the psychological peculiarities of families of teenagers and youth in context of their influence on the development of child's identity. It was discovered that the families of these categories of children essentially differ by the parameters of family solidarity and adaptation, parents' educational practice.

Keywords: family system, solidarity, adaptation, positive interest, directive attitude, hostility, autonomy, inconsistency.